

P. 11.157

PREOCUPĂRI DIDACTICE

REDAȚIA : VIRGIL DOBRESCU, profesor

STRADA PETRU-RAREȘ, --PIATRA-NEAMȚ

SUMARUL :

Anatomia și funcția sistemului
nervos la neterbrale	I. Tăzlăuanu, profesor
Vieța sufletească și conștiința	Virgil Dobrescu, profesor
Comunitățile de muncă	I. Dragan, profesor
Natura și omul	Victor Savin, profesor
Ceva despre muzeele școlare	Ana Niculescu Codreanu
profesoară
O anchetă în lumea cititorilor-
școlari	C. Turcu, profesor
* * *	
Revista revistelor, cronici	M. Cojocaru, învățător

ANUL I Nr. 2 ♦ OCTOMVRIE ♦ 1935

186/2

Abonamentul pe un an este de 100 lei, iar un număr 10 lei.

Pentru elevii școalelor normale abonamentul este de 80 lei anual.

Pentru Domnii colegi cari vor să se considere membri fondatori ai revistei, abonamentul începe de la 200 lei.

Revista apare lunar. Toți abonații primesc la sfârșitul anului o copertă pentru legatul celor 10 numere, cari vor apărea în fiecare an și un index bibliografic al întregului an.

Primim cu plăcere colaborări din partea Domnilor colegi — profesori și învățători — bine înțeles dacă lucrările Domniilor lor se încadrează în programul revistei noastre.

Articolele nu vor fi mai lungi ca opt pagini de un sfert de coală de scris și vor fi scrise citeț pe o singură pagină.

Manuscrisele nu se restituie.

Schimbul de reviste, manuscrisele pentru revistă, cărțile pentru recenzii și orice corespondență privitoare la redacție se vor trimite pe adresa: Virgil Dobrescu, profesor Str. Petru-Rareș, Piatra-N.

Toată corespondența privitoare la administrația revistei, precum și plata abonamentului se vor adresa: Petre Butnaru, institutor Str. Ed. Mirto 68.

Domnii colegi, cari au reținut numărul prim și-l primesc și pe al doilea, sunt rugați să ne trimită costul abonamentului.

ANATOMIA ȘI FUNCȚIA SISTEMULUI NERVOS LA NEVERTEBRATE

(CONSIDERAȚIUNI GENERALE)

Cercetările științifice au stabilit, în bună parte, că fenomenele sufletești sunt în strânsă legătură cu funcțiunile sistemului nervos.

Faptele sufletești — cum foarte bine le numea într'un articol din numărul trecut al revistei, colegul Dobrescu — sunt legate de prezența în organism a grupelor de celule, care și-au specializat funcția de *sensibilitate*.

Prin *sensibilitate* se înțelege proprietatea materiei vii — protoplasma — de a reacționa în fața excitanților veniți din mediu. Totalitatea acestor celule, la care s'a specializat *sensibilitatea*, alcătuiește sistemul nervos.

Sistemul nervos este țesutul bine individualizat în corpul oricărui animal metazoar (pluricelular). El ține sub dependența sa manifestarea formelor de viață sufletească cu care se ocupă psihologia; ține, însă, sub dependența sa și funcțiunile tuturor organelor din corp. Am putea spune că stă la temelie acestor două forme de viață: *sufletească și vegetativă* (organică).

Prin el ființa se pune în contact cu mediul și reacționează; funcțiunea lui bazându-se pe *iritabilitatea și excitabilitatea* protoplasmei — a materiei vii ce stă la baza oricărei forme de viață și care este numită *element sensibil* (atunci când vorbim de sistem nervos).

Urmărind evoluția sistemului nervos în seria animală, se poate evidenția un paralelism perfect între complexitatea acestuia, ca anatomie și funcțiune și complexitatea vieții sufletești.

La Protozoare — animale monocelulare, la care nici pe departe nu se poate vorbi de o viață psihică — nu se poate vorbi nici de sistem nervos.

Amiba reacționează totuși, în fața excitanților veniți din afară, datorită *sensibilității* protoplasmei. Se apropie ori se îndepărtează de excitant. Așa, de pildă, se poate observa cum un corpuscul alimentar, din mediu, exercită parcă un fel de atracție pentru amibă; și acestei atracții bănuile

știința i-a dat numele de *chimiotactism*. Chimiotactismul este datorit sensibilității materiei vii și e forma cea mai simplă de act nervos, prin care reacționează animalul.

De protoplasmă, însă, ca element sensibil, de celulă cu funcție de sensibilitate specializată, nu poate fi vorba decât la metazoare, la animalele pluricelulare. Aici întâlnim elementele sensibile sub două forme :

- a) *Celulă nervoasă* care poate fi sensorială ori motrice și
- b) *fibre nervoase*.

Animalele metazoare — inferioare ca organizație externă, au și sistem nervos simplu. Ceea ce trebuie de relevat, aici, e poziția elementului sensibil (celula nervoasă) și anume că aceasta e totdeauna la periferie, alături de celulele de protecție și cărora li se spun *celule epiteliale*. Celula nervoasă de aici, care îmbracă forma de celulă de protecție, sau cu o formă foarte puțin modificată, capătă numele de *celulă neuroepitelială*.

Situațiunea celulei nervoase între cele epiteliale, poziția periferică a acestui simplu sistem nervos, se explică prin aceea că celula nervoasă trebuie să fie impresionată de agenții externi din mediul de excitanți.

Odată impresionată ea reacționează, producând totodată o nouă formă de energie, asemănătoare până la un punct cu un curent electric și căreia i se spune *influx nervos*.

Noua formă de energie, născută din contactul protoplasmei cu excitantul — *influxul nervos* — este transmis celulelor vecine din epiteliu, ori cum se întâmplă în majoritatea cazurilor, unor celule mai din profunzime, celulelor musculare, provocând o contracțiune a acestora.

Urmarea contracțiunii este apropierea ori depărtarea întregului organism din fața excitantului considerat drept cauză. Se înțelege că transmiterea *influxului nervos* se face pe un drum, pe un fir, care este *fibra nervoasă*.

Primirea excitației de către celula neuroepitelială periferică, nașterea *influxului nervos*, transmiterea lui și excitarea elementului contractil, celula musculară, reacționarea organismului, este cel mai simplu *act reflex*, pe care îl întâlnim la animalele celenterate cum ar fi la hidre și la actinii, etc.

Actul reflex este o a doua manifestare ; prin urmare este mișcarea automată, prin care organismul răspunde în acelaș fel unei excitații.

Poziția periferică a celulei nervoase la animalele inferioare, ne spune că sistemul nervos trebuie să-și aibă originea în pătura cea mai din afară a corpului — în ectoderm cum se numește și cum dealtfel ne-o dovedește și embriologia.

Rămâne stabilit că elementul sensibil se naște în exterior și numai după aceea emigrează în profunzimea țesuturilor, cum se va vedea la alte

grupe de nevertebrate și cum obișnuit îl întâlnim la animalele vertebrate și deci și la om.

Emigrarea aceasta se face izolat ori în grupe. În acest din urmă caz iau naștere *centrii nervoși*. Incepând cu viermii, la toate celelalte grupe de nevertebrate și deci și la vertebrate sistemul nervos este reprezentat printr'o *parte centrală*, (*centrii nervoși*) și o *parte periferică*, reprezentată prin nervi și celule nervoase periferice. Asociațiuni de celule nervoase periferice, dispuse cu ordine, alcătuiesc *centrii de recepție* a excitațiilor: *organele de simț*.

Centrii nervoși din profunziunea țesuturilor sunt formați din aglomerații de celule nervoase, la care se pot asocia evident și fibre.

Pentru nevertebrate, centrii nervoși poartă numirea de *ganglioni* și dezvoltarea acestora este în raport cu viața de relație a animalului în mediul în care e silit să trăiască.

Multe nevertebrate fixate cum e de pildă hidra ori mărgeanul, dintre celenterate, au și o viață de relație redusă.

Centrii nervoși aici n'au apărut; sistemul nervos este redus la formele de celule neuroepiteliale pe care le-am descris mai sus.

La neamuri de ale hidrei, însă, cum este medusa care e liberă (animal pelagic ce înoată la suprafața mărilor), viața de relație e mai dezvoltată. La acest animal întâlnim, pentru prima oară și centri nervoși. Cel mai simplu centru nervos întâlnit la medusă este *inelul nervos*, așezat în interior și spre marginea umbrelei (animalul prezentând forma unei umbrele deschise).

La viermii liberi, ca și la toate celelalte grupe de nevertebrate, cu viață liberă, care au mișcare pronunțată și la care prin urmare există un neconținut contact variat cu mediul înconjurător, nu numai că au apărut centri nervoși, dar unii din ei s'au dezvoltat mai mult în anumite regiuni ale corpului.

Dezvoltarea mai mult sau în mai mare a acestor centri este în legătură cu funcționarea organelor de simț din acea regiune, ori chiar cu funcționarea organelor de nutriție din apropierea lor.

Așa, se aude vorbindu-se, la nevertebrate, de *ganglioni cerebroizi*, așezați în partea anterioară a animalului și deasupra tubului digestiv, de *ganglioni subesofagieni*, legați cu cei dintâi printr'un inel nervos *inelul periesofagian*.

La rândul lor ganglionii subesofagieni se leagă cu tot șirul de *ganglioni ventrali* din corp.

Incepând cu viermi și trecând în grupul arthropodelor (miriapode, insecte, crustacei și arachnide), *sistemul nervos are acelaș plan de formație*.

El urmărește întrucâtva forma externă a animalului, e *scalariform* și cu *poziție ventrală*, invers ca la vertebrate, unde cum vom vedea el e totdeauna dorsal.

Poziția sistemului nervos, pe partea ventrală a animalului, se explică prin aceea că aceasta e partea ce are mai mult contact cu mediul, mai cu seamă în mers. Legătura dintre ganglioni se face prin fibre nervoase, născute din prelungiri ale celulelor nervoase, care intră în alcătuirea ganglionilor.

În rezumat, nevertebratele prezintă *celula sensibilă periferică*, răspândită pe suprafața corpului, cu sau fără ordine.

În primul caz se poate vorbi și la ele de organe de simț. Găsim mai departe și aici centri nervoși, formați din aglomerarea celulelor nervoase — *ganglionii* — legați între ei prin *fibre nervoase*, după cum tot fibra leagă ganglionul de celula sensibilă periferică.

Există însă între nevertebrate, unele asupra cărora se îndreaptă, parcă mai mult cercetările omului de știință: grupul insectelor sociale cum sunt albinele, furnicile și termitetele.

Poate că și cetitorii noștri s'au întrebat: nu cumva actelor de inteligență, de judecată, instinctelor de conservare, de sociabilitate, pe care le prezintă aceste minunate făpturi, le corespunde o dezvoltare mai mare a sistemului nervos, dacă netăgăduit există legături între viața psihică și funcțiunile sistemului nervos?

Negreșit că răspunsul nu poate fi decât afirmativ.

Schema generală de conformație a sistemului nervos, dela albine de pildă, este asemănătoare cu a celorlalte nevertebrate, numai că ganglionul cerebroid (cea mai simplă formă de creier) este deosebit oarecum printr'o complexitate anatomică mai mare.

Ganglionul acesta cuprinde: o parte anterioară *protocerebron*, de care se leagă alte două mese nervoase două părți bine distincte: *deutocerebron* și *tritocerebron*.

Fiecare parte din aceste, la rândul ei, este împărțită în lobi și experimental s'a dovedit că fiecare lob are o funcție specializată. Specializarea funcțională a lobilor este, negreșit, în raport direct cu dezvoltarea intelectuală — dacă o putem numi așa, a insectei.

Forma cea mai evoluată a sistemului nervos, în grupa nevertebratelor, vom întâlni-o la încrângătura procordatelor, nevertebratele cele mai superioare din toate punctele de vedere. În încrângătura aceasta întâlnim animale cu forme de viermi; cum e *balanoglossus*, găsim și forme de animale ce se aseamănă cu peștii dintre vertebrate cum e *amfioxus*.

Sistemul nervos la *balanoglossus* se aseamănă sau se apropie în unele

privinți cu cel al viermilor. Amfioxus prezintă sistemul nervos apropiat de cel al vertebratelor inferioare.

Poziția sistemului nervos dela balanoglossus este ventrală prin *nervul ventral* pe care îl are; prezintă însă și un *nerv dorsal*, caracter prin care se apropie de vertebrate.

Forma sistemului nervos dela balanoglossus trebuie considerată ca o primă etapă în condensarea *sistemului nervos intraepidermic ganglionar*, întâlnit la majoritatea nevertebratelor și pe care l'am descris în linii generale.

În acest nerv ventral se întâlnesc foarte multe forme ganglionare deci originea lui din ganglioni e neîgăduită.

Amfioxus prezintă sistemul nervos apropiat de cel al vertebratelor inferioare, cum am spus. E reprezentat printr'un tub nervos *neurax* (măduva spinării a vertebratelor), așezat pe partea dorsală a animalului, cu o umflătură în partea anterioară (*vesicula cerebrală*)—encefalul dela vertebrate.

Vesicula aceasta encefalică este împărțită în 3 părți: *pro*, *meso* și *metencefalul*, regiuni ce pot fi observate în dezvoltarea sistemului nervos în embrionul oricărui animal vertebrat. Sub această formă îl întâlnim cu foarte puține modificări, în fază adultă la clasa cea mai inferioară de vertebrate, la pești.

Viața sufletească a nevertebratelor este neîgăduit legată de funcțiile sistemului nervos, pe care l'am trecut în revistă în linii generale.

Nu știu dacă nu anticipez prea mult, atunci când spun viață sufletească, deoarece funcțiile sistemului nervos al nevertebratelor, născute din contactul cu mediul, din necesitatea organismului de a se menține în viață, pregătesc numai manifestările ample de viață sufletească, în adevăratul înțeles al cuvântului.

Viața de relație a nevertebratelor pregătește viața sufletească a animalelor superioare.

Etapele aceste de pregătire le-am amintit, făcând anatomia sistemului nervos la diferite grupe de nevertebrate când vorbeam de: *chimiolactism act reflex și instinct*.

Chimiolactismul întâlnit la cele mai inferioare animale, poate fi pus alături de *tropisme* dela plante.

Fiziologia animală numește acest chimiolactism, *tropism*.

Tropismele mecanice și coordonate prin specializarea țesutului nervos, duc la reflexe, după cum înlănțuirea coordonată a acestor reflexe duce la instinct. Nevertebratele la care se evidențiază aceste prime manifestațiuni de viață sufletească au, cu siguranță, puțința dovedită în fiziologie de a *localiza* în centri nervoși, reflexul și chiar excitația căreia îi urmează reflexul.

Pe legea de localizare din fiziologie se bazează coordonarea reflexelor și deci apariția instinctelor.

Prin instinct se creiază individualitatea animalului și prin el se răspunde trebuințelor organice.

În felul acesta se explică cum albina își construiește fagurile într'un anumit fel, păsările își clădesc cuibul într'un anumit fel și anumit loc etc.

Prin instincte animalele au ajuns să se orienteze într'un câmp de înfățișări sensoriale și tot prin ele se pregătește forma cea mai perfectă de viață sufletească — *conștiința* — întâlnită la cele mai evolute animale vertebrate și în special la om.

Ion Tăzlăuanu, profesor

VIEAȚA SUFLETEASCĂ ȘI CONȘTIINȚA

1) Cercetarea științifică. 2) Vieața sufletească obiect al psihologiei și caracterele deosebitoare ale fenomenelor sufletești. 3) Conștiința ca funcțiune a unităților organice. 4) Grade de conștiință. 5) Concluzii cu privire la educație.

1) Orice știință are un domeniu de fapte sau fenomene pe care le cercetează și le explică. Ce se înțelege prin cercetare într'o știință? În primul rând orice disciplină trebuie să-și fixeze obiectul cercetărilor sale; acest lucru, odată determinat, trebuie să se găsească și mijloacele de cercetare, să se stabilească chipul cum trebuie să se cerceteze problemele care-i constituie obiectul. Odată fixate acestea, se poate trece la cercetarea propriu zisă, pentru cunoașterea fenomenelor respective. Rezultatele acestor cercetări sunt soluțiile problemelor și se pot formula în legi, principii, teorii, etc.

Sunt, deci, patru momente mai însemnate, care se disting în ori ce cercetare științifică: a) fixarea obiectului prin determinarea problemelor b) găsirea metodelor, c) investigațiile sau cercetarea propriu zisă, d) legile sau soluțiile¹⁾. Desigur că, în activitatea reală a unei științe, aceste momente nu le găsim dela început fixate riguros și definitiv și nici urmându-se așa cum le-am prezentat mai sus.

Multe științe își stabilesc problemele încetul cu încetul.

Se ivesc probleme nouă, care necesită noi metode; apoi unele inves-

1) Vezi Elemente de Sociologie de D-l D. Guști și Herseni p. cl. VIII liceu.

gigații care nu ajungeau la descoperirea adevărului, ci rămâneau doar la simple ipoteze, reușesc să-l descopere și pot, astfel, formula legile.

Pe măsură ce știința se dezvoltă și progresează, trecând din faza analitică în faza sintetică aceste momente se desăvârșesc și se fixează.

2) Psihologia este știința care se găsește încă în perioada de formare. Ea nu și-a cristalizat încă nici unul, din momentele arătate mai sus, disputându-i-se chiar obiectul.

Nu găsim de prisos să stăruim puțin asupra vieții sufletești, ca obiect al psihologiei.

O știință poate fi definită cu precizie, după ce și-a fixat obiectul. Din cauza lipsei de precizie a obiectului, psihologia nu este definită la fel de doi psihologi. Dăm exemplu de câteva definiții: „Psihologia este știința sufletului“ ; „Psihologia este știința care descrie, clasifică și explică fenomenele de conștiință“ ; „Psihologia este știința fenomenelor psihice“ ; „Psihologia este descrierea și explicarea stărilor de conștiință, întru cât acestea sunt stări de conștiințe“. Și, în sfârșit, definiția utilizată de D-l Prof. Rădulescu-Motru „Știința despre viața sufletească se numește psihologie“.

Din toate acestea ar rezulta că viața sufletească și manifestările ei, ar forma obiectul psihologiei ; dar aci, se ivesc și dificultățile. Mulți consideră viața sufletească drept o manifestare a vieții animale în genere ; pentru aceștia nu ar mai fi nevoie de o știință nouă, întru cât ea s'ar reduce la un simplu capitol de fiziologie. Chiar dacă s'ar crea o nouă știință aceasta și-ar confunda obiectul și definiția cu acela al științelor biologice.

Cei care zic astfel uită un lucru. Viața sufletească, în evoluția ei, capătă unele caractere, care o complică și-i schimbă mult chipul de manifestare din viața animală.

Tocmai aceste schimbări duc la o nouă formă de viață și tocmai această formă de viață constituie obiectul psihologiei.

Care sunt, însă, noile caractere, care sunt schimbările ce survin și impun problemele unei noi științe ? Nu este aci locul pentru o cercetare metodică ; enumerăm totuși câteva caractere.

Oricine poate deosebi faptele sufletești de mișcările mecanice, prin aceea că cele dintâi sunt fapte de viață ; se deosebesc însă de faptele de viață de care se ocupă biologia. Faptele sufletești sunt manifestările unui suflet ; ele sunt legate de o individualitate conștientă, se deosebesc dela individ la individ, după preferințele sale personale, experiență, judecată, voință, etc., în scurt faptele sufletești poartă „pecetea unei individualități“.

Unii psihologi au conceput viața sufletească drept un simplu epifenomen al materiei, adică un produs necesar de pe urma fenomenelor materiale. Așa bunăoară, dacă încălzim un cărbune până la incandescență

se produce odată cu acesta și lumină. Când este vorba de vieață sufletească, aceasta nu rămâne decât o simplă ipoteză. Vieața psihică, care trebuie să formeze obiectul psihologiei, este vieața care o găsim în experiența zilnică, care este legată de o subiectivitate, dar nu vieața, care ca ipoteză, s'ar putea aplica oriunde întâlnim anumite condițiuni materiale. O culoare, un sunet, și orice impresie din afară sunt studiate de psihologie numai dacă fac parte din complexul unei individualități conștiente. Cea mai simplă simțire este totdeauna a cuiva și se produce în acord cu individualitatea și cu felul cristalizării acelei individualități. Cu simțurile noastre noi nu percepem decât anumite excitațiuni care se adresează văzului, auzului, gustului, mirosului, etc. Cu o altă individualitate, am percepe altfel culorile, sunetele, etc. De altfel așa se și întâmplă în lumea animală.

Noianul de impresiuni care bat la poarta simțurilor noastre, nu sunt percepute toate, ci conștiința individuală le selecționează și nu le acceptă decât pe acelea, pentru care are un interes și care-i sunt necesare ca să actualizeze o anumită stare psihică.

O stare sufletească mai complicată nici nu se poate actualiza de altfel decât numai într'o conștiință individuală mai complexă. Individualitatea are un mare rol asupra vieții sufletești a omenirii întregi. Ea nu se formează numai din experiență proprie, cum este cazul la animale. Fiecare din noi facem parte dintr'un anumit grup social; la experiența noastră individuală se adaugă și experiența grupului social din care facem parte. Această experiență lărgeste, dar în același timp, impune un anumit orizont conștiinței noastre. Întâlnim adesea cazuri, în care o mulțime de oameni trăiesc cu o conștiință de împrumut. Constatăm, astfel, lași care sunt socotiți curajoși, excoeci cari se comportă ca oameni cinstiți, mărginiți cu aparență de inteligență superioară, etc. Vieața socială și mediul ne pune la dispoziție o serie de mijloace, datorită cărora putem apare altfel decât suntem în realitate. Din acest punct de vedere, animalele sunt mai sincere, fiindcă individualitatea lor beneficiază numai de experiența proprie. Omul își sprijină formarea individualității sale și pe experiența personală, dar mai ales pe un complex de experiențe individuale ale înaintașilor săi.

Ar fi o greșeală să se creadă că vieața sufletească se organizează prin simple acumulări. În organizare, intervine conștiința individuală care produce diferențieri în materialul acumulat; de aceea indivizii, deși din punct de vedere fiziologic se aseamănă, din punct de vedere al vieții sufletești ei rămân complet diferențiați.

În afară de acestea, faptele psihice nu pot forma obiectul științelor biologice și din alte motive.

Ele sunt legate de subiectivitatea individului făptuitor, iar înțelesul lor ni l dă numai perspectiva lăuntrică a subiectivității.

Din cauza acestei subiectivități, faptele sufletești apar conștiinței, mai intime și mai directe decât faptele vieții organice. Un ultim caracter: faptele psihice deși sunt condiționate de procese materiale, ca și faptele vieții în genere, condiționarea aceasta este foarte complicată.

Toate aceste aspecte, ale vieții sufletești, ridică o serie de probleme pentru soluționarea cărora a fost necesară creierea unei discipline aparte, disciplină suficient motivată și care a luat astăzi o dezvoltare așa de mare.

3. După aceste considerațiuni mai rămâne ceva nelămurit. Am utilizat de multe ori noțiunea de „conștiință”. Dar ce este conștiința?

Fiecare din noi o simțim și ne dăm seamă de ea, dar este foarte greu să o definim. În vorbirea de toate zilele termenul conștiință are înțelesuri deosebite și schimbătoare. Se ia de multe ori acest termen în înțeles moral: se zice despre un om care calcă anume legi morale că „n'are conștiință”. Alteori se ia în înțeles de atenție sau memorie.

Într'un discurs de breaslă se aude adesea: „Învățătorii să aibă conștiință de pericolul...”

Însfârșit alteori se poate lua în înțelesul de stare trează, stare opusă nesimțirii. Se spune astfel despre un bolnav că „și-a pierdut conștiința”.

Și psihologia dă acestui termen două înțelesuri. Unul mai larg, de simțire în general, fără să se precizeze caracterele acestei simțiri și altul mai restrâns, care e și cel științific și care consideră conștiința ca o simțire ce îndeplinește următoarele condițiuni: a) simțirea a ceva care apare, deci existența unui obiect b) înțelegerea sau știința despre această existență c) legătura care se face între această existență și „eu”. 1) Unii psihologi restrâng și mai mult înțelesul conștiinței, reducându-l la știința despre ceva în legătură cu „eu”. Este bine să precizăm că cele trei condițiuni care trebuie să le îndeplinească o simțire, pentruca să fie conștientă, sunt susceptibile de grade.

În unele momente ale cunoașterii, când interesul este puternic, domină obiectul preocupărilor în așa de mare grad, încât nu se mai simte prezența eului. În cazuri de emoții sau pasiuni puternice domină atitudinea eului. Încă o remarcă: fenomenele conștiente nu oglindesc întreaga viață sufletească; conștiința nu trebuie confundată cu viața sufletească cum se întâmpla în psihologia clasică. Azi și-a făcut drum tot mai mult convingerea că „elementele conștiente formează numai o mică parte a vieții psihice” (Paulsen); Viața psihică își are realitatea sa, care este mult mai întinsă decât conștiința. Evident, conștiința are un mare rol. Ea mijlocește ca viața sufletească să se actualizeze într'o unitate organică. Teoriile biologice au influențat mult pe psihologi și începând cu W. James, care dă conștiinței înțelesul de funcție biologică de orientare; aceste explicații s'au înmulțit

1) Curs de psihologie de D-l Rădulescu-Motru.

tot mai mult și în toate părțile, ajungându-se azi să i se dea conștiinții, caracterul acesta de funcțiune a unităților organice.

Se consideră astăzi conștiința ca o funcție potrivită pe fiecare unilate organică; ea nu actualizează aceeași viață și în aceeași formă în toate unitățile organice, fiindcă ea pe lângă că organizează prin actualizare viața sufletească, o și diferențiază. În acest sens se vorbește de conștiința unui individ, dar și de conștiința unui popor, a unei bresle sau profesioni, etc.

Vedem, deci — în concluzie — că departe de a fi o oglindire a vieții sufletești, conștiința nu face alt ceva de cât mijlocește și construște această viață și o face potrivit cu unitatea organică. Ea este o funcție de orientare care se formează prin experiență și exerciții și care tinde spre perfecționare. Omul, care se conduce de conștiință, nu e prea fericit față de animale, care au instrumente de orientare mai sigure și mai precise. Iată ce zice D-l Prof. Rădulescu-Motru în Cursul de psihologie privitor la aceasta:

„Mai întâi conștiința ea însăși este o funcțiune care își caută perfecțiunea prin exercițiu. În formele ei crude, adică neînfrânată de știință și morală, ea este chiar o călăuză înșelătoare, mai înșelătoare ca instinctul. Instinctul nu este întovărășit de riscul care rezultă din vanitate, din ambiție, din amor propriu, din glorie, și din toate deșertăciunile personalismului, fiindcă la baza automatismului nu este convergența egocentrică. De aceea între animale de aceeași speță nu există rivalitățile care există între oameni. Vieța, în mijlocul unei turme de animale, este un paradis față de vieța în mijlocul egoiștilor conștiinți“ (p. 65).

Privitor la conștiință am lăsat la urma remarcă principală. În psihologia veche se explică totul prin idei clare, prin simple mecanisme asociative, prin legi tot așa de simple. Sufletul era un mozaic de comparențe clare, iluminat de conștiință ca de un reflector. Nu existau secrete pentru psihologie. Rămășiși de influențe teologice duceau la credința că omul este un animal superior.

Imprumutându-se concepția de funcțiune din științele biologice, se dă noi orientări în studiul conștiinții. Conștiința — după cum am arătat — este socotită ca o integrare funcțională, nu ca o grămădire de stări elementare. Realitatea conștiinței e prinsă de W. James, care, când o descrie, o compară cu un torent care curge și ale cărui valuri se rostogolesc neconținut. Faptele de conștiință „curg“ și se schimbă neîntrerupt, se amestecă între ele și se întrepătrund, ducând la ceea ce numește psihologul american „*currentul conștiinții*“. Mișcarea aceasta a conștiinții are următoarele caractere: a) fiecare stare psihică se integrează unei conștiințe personale, converge spre un „eu personal“. b) veșnica mobilitate a acestori stări. c) continuitatea convergenței spre eu. d) alternantă înclinare când spre unele, când

spre altele din stările cuprinse în conținutul său, sau pe scurt, selectarea acestor stări).

Acest fel de a înțelege conștiința ne dă posibilitatea rezolvării unei alte probleme, a gradelor de conștiință sau a treptelor conștiinții.

4) Am văzut că stările sufletești sunt mobile ; apar și dispar. Unele pot să mai revină, fie prin voința noastră, fie în mod spontan. Altele, ori cât am dori să ni le mai amintim, încercăm zadarnic. Ce se fac aceste stări psihice ? Deși nu ne dăm cu precizie seama despre ele, simțim totuși că acționează asupra conștiinții noastre.

Sunt apoi fenomene sufletești care sunt însoțite de o conștiință clară, luminoasă, altele sunt mai puțin luminate. De aceea mulți psihologi compară conștiința cu un cerc, al cărui centru e mai luminos și formează „conștiientul“, cel dintăiu grad al conștiinții iar restul stărilor psihice formează „inconștiientul“ sau „subconștiientul“.

În acelaș moment, în cercul luminos al conștiinții nu poți fi decât 6-7 stări conștiente, restul rămân în *inconștient*.

Sunt psihologi care tăgăduiesc existența altor fenomene decât cele conștiente, susținând că ar fi o contradicere, când se vorbește de fenomene sufletești inconștiente, fiindcă — spun ei — orice fenomen sufleteș este un fenomen de conștiință și ori ce fenomen de conștiință este fenomen conștient.

Acești psihologi nu au dreptate. Dacă viața sufletească s'ar reduce numai la totalitatea faptelor sufletești conștiente, ea ar fi foarte săracă și apoi ar fi imposibilă explicarea a o mulțime de fapte sufletești. Acest lucru e limpede pentru fiecare din noi.

Viața sufletească e mult mai bogată. Faptele de conștiință se depozitează și formează un rezervoriu care alimentează și condiționează conștiința.

Dar conștiința mai suferă o condițiune. Dacă amintirile experienței personale, amintiri păstrate de memorie influențează și determină conștiința, o influență tot așa de mare au și dispozițiile memoriei organice, dispoziții care alcătuiesc așa zisa „individualitate innăscută“. Nu mai vorbim și de condiționarea cosmică, pe care o explică sociologia.

Aceste condiționări au o mare importanță pentru viața conștientă și numai considerarea lor ne poate da explicarea stărilor de conștiință. În vorbirea obișnuită și chiar unii psihologi nu diferențiază aceste realități. Se spune inconștient sau subconștient ori cărui fapt, care nu este prezent în conștiință. Alții deosebesc trei grade de psihism : a) conștientul. b) subconștientul și c) inconștientul. Conștientului i se dă înțelesul obișnuit ; sub conștientul este un grad mai atenuat de conștiință, cuprinde terenul imediat învecinat de conștiință și este compus din stările de distracție sau

1) Précis de Psychologie par W. James p. 197.

reverie, așteptând prima ocazie ca să năvălească în conștient; Inconștientul ar fi o stare de absență totală a conștiinței.

Freud găsește două grade de conștiință: conștientul și inconștientul. În inconștient deosebește două „etaje” sufletești a) preconștientul, care la cea mai slabă condiție favorabilă apare în activitatea psiho-motorie și unde se depozitează și tendințele recent impeditate de a fi satisfăcute și b) inconștientul propriu z'is, din care Freud face nucleul central al psihismului și căruia îi dă un conținut ce a avut foarte mari resfrângeri în toate domeniile de activitate spirituală.

Mai aproape de adevăr în delimitarea gradelor de conștiință pare a fi marele nostru psiholog, pe care l-am mai citat, D-l Prof. Rădulescu-Motru.

După ce arată ce este conștientul și vorbește de confuzia care se constată în utilizarea termenilor de subconștient și inconștient, precizează astfel noțiunile. Subconștientul cuprinde toate faptele, care au fost cândva clare în conștiință și au dispărut, pentruca să reapară sau să nu mai apară niciodată; inconștientul n'a trecut și nu trece nici odată prin conștiință. El este considerat ca un substrat care există la baza vieții noastre sufletești. Subconștientul și conștientul are fiecare câte un rost. Unul ajută și completează conștiința; altul dă explicarea originii ei, determinând și dând dinamismul întregii vieți sufletești.

Sugestiva comparație ce ni se dă, precizează și mai mult aceste noțiuni. Faptele sufletești sunt ca vârfurile unor stânci care se văd la suprafața mării, dar la o cercetare mai de aproape se găsesc prinse de șirul stâncilor de sub apă.

Stâncile vizibile sunt „conștientul” cele de sub apă „subconștientul”. Dacă se cunosc stâncile de sub apă, putem descrie complet pe cele de la suprafață. Nu putem însă să ne explicăm structura și originea lor. Explicarea originii lor ne-o poate da numai stratificarea geologică ce s'a produs prin răcirea treptată a scoarții pământului. Pentru conștiință acest rol revine „inconștientului”.

5) Azi inconștientul este admis de aproape toți psihologii. Interpretările sunt însă diferite.

Nu este aci locul să ne oprim asupra acestor interpretări nici asupra explicărilor care se dau inconștientului ¹⁾. Nu putem să nu subliniem însă faptul că problema inconștientului — problema relativ nouă — sdruncină bazele psihologiei clasice și preocupă toate cercurile, mai ales după enunțarea și răspândirea doctrinei lui Freud. Această doctrină, cunoscută și sub numele de „psihanaliză” preocupă toată lumea cultă, Psihologia, pedagogia, literatura, medicina, etc., se resimt de influența acestei doctrine, care creiază un puternic curent, cunoscut sub numele de „freudism”.

1) Ipoteze și precizări în știința sufletului de M. Ralea.

Pentru educație problema inconștientului este capitală. Educatorii sunt obligați să cunoască sufletul copilului. Dacă însă viața conștientă reprezintă numai o mică parte din viața sufletească și dacă această viață e determinată de sub-conștient și de inconștient, nu sunt suficiente încercările care se mărginesc la cunoașterea vieții sufletești conștiente a copilului.

Conștiință este o achiziție recentă, realizată în vederea unor noi adaptări. Înțelegerea conștiinței nu-i posibilă fără cunoașterea substratului ei. De aci și interesul ce se manifestă în timpul nostru pentru cunoașterea acestui substrat. De altfel o serie de fenomene de natură morală, pedagogică, patologică, etc., nu pot fi lămurite decât dacă se poate cunoaște acest substrat.

Mijloacele ni le dă „psihanaliza“¹⁾.

Un învățător priceput trebuie să studieze și să înțeleagă întreaga viață sufletească a copilului, fiindcă altfel munca lui nu va fi spornică. La metodele pe care le utilizează pentru cunoașterea individualității copilului trebuie să adauge și psihanaliza și numai atunci va putea spune că își cunoaște integral copiii care i s'au încredințat pentru educație.

Dar asupra acestor lucruri vom stărui într'un articol viitor.

Virgil Dobrescu, profesor

1) Psihanaliza și educații de d-l Prof. G. G. Antonescu.

COMUNITĂȚILE DE MUNCĂ

Urmând să tratez în articolul de față despre comunitățile de muncă, îmi cer dela început iertare că mă voiu ține aproape, poate chiar prea aproape, de textul „Directivelor generale“¹⁾ un document extrem de important, prin faptul că reprezintă o măsură oficială, care echivalează cu brusca asvârlire în baltă a înotătorului ce se căsnește să învețe înotul pe mal.

În adevăr, de mai bine de un deceniu, activitatea din școală și publicistica de specialitate este agitată de un frământ de înnoire pe diverse teme: activism, regionalism, centre de interes, clase paralele, schimbări programalice, primeniri de metodă, etc.

Toate aceste înnoiri n'au îndrăznit să se concretizeze decât în cărți arătătoare și în minunate deziderate platonice.

Ei bine, „directivele“ ne asvârl pe toți în plin înot. Și apele sunt adânci...

De remarcat este că marea experiență utilizează întreaga armată de muncă, de care dispune învățământul țării, spre deosebire de uzanțele experimentului, care selectează anumite unități, ce servesc oarecum de laborator, și în urmă, după verificarea rezultatelor, se extinde și se generalizează sistemul.

Dificultățile sunt inerente oricărei experiențe, mai ales în câmpul vieții sociale. Ele sporesc aici în proporție cu vastitatea câmpului și cu numărul indivizilor implicați.

Una care merită a fi semnalată este pregătirea forțelor didactice în conformitate cu canoanele unui sistem pedagogic, pe care directivele îl declară perimat.

Cel ce scrie aceste rânduri are motiv de a se bucura că drumurile ce poartă azi tăblița oficială și duc la țintă, coincid cu cele de mult semnalate de neînsemnata și un timp defăimata sa râvnă²⁾.

1) Directivele generale pentru școli normale pe anul 1935-1936.

2) Cf. și Dușmanul nostru, copilul.

Directivile denunță sistemul actualmente părăsit, ca generator de surmenaj și mecanizare, privând pe elevi de timpul necesar activității personale, de inițiativă și spontaneitate.

Însă dascălul care a lucrat în cadrul acestui sistem pentru a-i satisface cerințele, are o mentalitate și o pregătire conformă. De altfel sistemul, de mult nu mai îmbracă realitatea școlară, decât ca o haină nepotrivită, în care corpul crește după legi proprii, făcând burlescă haina.

Criticele aduse acestui sistem sunt prea cunoscute și cuprinse în chiar expunerea de motive a Directivelor.

Pregătirea forțelor didactice, însă, comportă o atentă luare în considerare pentru problema actualității.

Profesorului crescut și deprins cu distanța dintre catedră și bancă, lărgită și adâncită de unii până la prăpastie, ce incomod îi va veni să se dispenseze de notă și catalog spre a suprima distanța din orele de comunitatea de muncă! Cel deprins a se orienta strict după programa analitică și manual va păși cu stângăcie și enervare la conferința care va lucra la alcătuirea planului de muncă. Profesorul obișnuit a turna pe gât claselor materia și a da nota după iscusința cu care aceștia o pot scoate mai nealterată din foiosul memoriei, va primi cu ochi sașii dispozițiile directivelor relative la activitatea personală, la prelucrarea fondului câștigat, la pierderea de timp, pe care pedagogii pretind că-l câștigă.

Și în genere profesorimea crescută și formată în ideea unei suveranități, care, ca orice suveranitate, se exprimă în sentințe cifrate notele nu va renunța la sacrosancta cifră, atât de abstractă—că nimeni nu ar putea-o tălmăci în alt calificativ decât ultra rezumativul „știe“, „nu știe“, se va împăca foarte greu cu osteneala ce se cere în plus pentru a surprinde și fixa aptitudinile, să poată hotărî cu dreptate cărei comunități de muncă să se consacre elevii.

Profesorul posedat de magia rigorismului nu va gusta deloc pasagiul din directive privitor la activitățile din orele libere, care este cea mai pregnantă caracterizare a comunităților de muncă :

„Pentru ca școala să se apropie de viață și s'o înfățișeze în mic, este nevoie ca în după amiezile libere ea să devină un adevărat atelier în care elevii să lucreze fără amenințarea catalogului și a notei, fără imobilitatea până la înțepenire în bănci, fără clasica înfățișare rigidă a profesorului, ci sub ochii și îndrumarea prietenească a acestuia“....

Totuși pedantul tipic, rigoristul pedoclon, gloaba didactică, ce nuse poate mișca decât ținându-se de gardinile manualului și a programelor analitice, nu credem să dezonoreze un corp didactic flexibil și svelt cum e al nostru....

Altfel autoritatea supremă n'ar fi culezat o atât de masivă și vastă

întreprindere, cum este radicala schimbare de regim școlar, punând brusc acest corp didactic să execute amețitoarea evoluție dela program încărcat, cu orar surmenant și draconică țarcuire a inițiativei și spontanietății, către un program degrevat până la minimalitate—cu libertăți în plan și cu admirabilele comunități de muncă.

* * *

Mărturisesc că tratarea problemei ce o constituie comunitățile de muncă pentru etapa în care ne găsim azi, poartă greutate pe care nu le-ași putea lămuri decât printr'un înconjur. Desigur, marea mulțime de colegi nu au nevoie de lămuriri asupra sensului și rostului comunităților de muncă. E o armă care se găsește în mâna fiecăruia dintre noi, e o uneltă cu care trebuie să muncim azi toți. Totuși e o uneltă nouă, o armă care ni s'a distribuit acum. Și unelta și arma înainte de a o întrebuința, cată să o privim, s'o examinăm. Când am primit în războiu, granata franceză și am cântărit-o în palmă, știam vag rostul și menirea ei; dar numai când am văzut-o pocnită de cizmă și am citit în rotirea ochilor grija să nu-i crape'n palmă celui ce o svârlea să muște pământul cu tunel, am înțeles că nu te puteai juca cu cartoful acela de schijă buboasă. Desigur, e primejdios să umbli imprudent sau să întrebuințezi anapoda orice sculă de muncă sau de războiu. Toporul și sapa pot fi unelte ucigătoare în mâna criminalului sau de proprie nenorocire în mâna năfărăului. Dar ele sunt uneltele civilizației în mâna muncitorului.

Fiind vorba de succesul muncii unui an întreg și de validarea unui sistem ale căru' dispoziții esențiale se recunosc a fi identice cu dezideratele pedagogiei purtătoare de nou, pusă la index până acum ca subversivă și eretică, se cuvine să încercăm a privi cu adâncă și serioasă băgare de seamă această noutate în față și să trecem la înfăptuire cu toată râvna pe care o cere câmpul de muncă, ce așteaptă.

Ca să preînlămpinăm rictusul ironic al celor ce știu dinainte ce avem de spus, vom da loc unei scurte anecdote.

Cineva, un mare proprietar de pe vremuri, avea om de casă un misit zelos și devotat. Infr'un rând îi cere (proprietarul) misitului să-i facă rost de un ogar.

— Se poate, cucoane. Am eu unul într'un loc, da'i frumos tare și cam scump.

— Bine, bre, adă-l că-l plătesc și cât n'a face, numai să mi-l aduci.

— Se poate, cucoane.

Și pleacă misitul.

Pe aproape de poarta curții, își face el socoteală, se cam codește, se întoarce'napoi.

— Ce-i, bre? întrebă boerul.

— Cucoane, ce să fie, nu-i fi bun să mă lămurești : cei aceea ogar ?

E cazul,—nu de a întreba ca misitul din anecdotă ce e aceea ogar—ci de a ne înțelege asupra unei noțiuni încă neprecizate. ¹⁾ Ce știm despre comunitățile de muncă și cum lucrăm înăuntrul lor ?

I. Drăgan, profesor

(Va urma).

DĂTURĂ ȘI OMUL

Din pământ suntem făcuți și în acelaș pământ vom merge... Sentința aceasta, pronunțată ca un teribil memento la căpătâiul celui redat pământului, cuprinde un adevăr desnădăjduitor; suntem fii ai pământului și de sub stăpânirea legilor lui nu putem scăpa. Caută parcă să ne convingă că deasupra capului nostru lucrează o forță oarbă, neclintită în timp și spațiu, față de care orice gest de împotrivire e neputincios și ridicol, forță pe care o cunoaștem sub numele de fatalitate sau destin.

În realitate lucrurile nu sunt chiar așa. Fatalitatea stăpânește începutul și mai ales sfârșitul, în sensul că nu putem, prin puterea noastră, să le suprimăm. Între aceste două extreme ale existenței noastre este o distanță și un conținut care nu exclude intervenția noastră, ci care dimpotrivă ne aparține în bună parte.

Că mediul ce ne înconjoară — și din acest mediu, pământul este partea primordială, pământul înțeles în totalitatea lui ca planetă — ne condiționează existența și dezvoltarea, e adevărat. Și cercetătorii din timpuri foarte vechi și-au pus problema și au și răspuns la ea. Răspunsul acesta îi împarte în două grupe, după gradul de necesitate ce acordau ei acestei acțiuni a mediului asupra viețuitoarelor și mai ales asupra omului. Aceste grupe sunt :

1) *Fataliștii*, pentru cari mediul este totul, omul un simplu rezultat; mediul e cauză, omul efect.

După părerea acestora, cunoscând adânc și complect conformația mediului, vei putea spune mai dinainte ce om îl va locui, ce suflet va avea acesta și la ce civilizație va da naștere.

„Da, domnilor, — striga filosoful francez Victor Cousin (1792-1867) într'una din operele sale — dați-mi harta unei țări, configurația, climatul, apele, vânturile și toată geografia sa fizică; dați-mi producțiunile sale naturale, flora sa, zoologia sa și eu mă însărcinez să vă spun *a priori*

1) Cf. I. C. Petrescu, Școala de experimentare.

care va fi omul acestei țări și ce rol va juca această țară în istorie, nu în mod accidental, ci necesar.

Pateticul acestei exclamații depășește cu mult cantitatea de adevăr chemat să-l exprime. El vrea să spună că pământul ce-l locuiește este o fatalitate pentru om.

Falșitatea acestei aserțiuni o vom demonstra îndată. Așa stând lucrurile cu Cousin, nu trebuie să ne mire deci că grecul Hyppocrates (460—377 a. Ch.) susținea în antichitate că temperamentele omenești variază în funcțiune de cele patru elemente componente ale universului: pământul, apa, aerul și focul. Mai precis, el stabilea patru humori corespunzătoare acestor elemente: humoarea neagră (pământului), humoarea apoasă (apei) fierea galbenă (aerului) și sângele (focului). Aceste humori la rândul lor dădeau naștere la patru tipuri principale de temperament: humoarea neagră — melancolici, humoarea apoasă — flegmatici, fierea galbenă, — colerici și sângele — sanguini. Clasificarea aceasta a fost luată de bună până în timpurile moderne.

Aparțin aceleleași concepții fataliste Hyppolite Taine (1828-93), Edmond Demolins (1852-1907), Ratzel etc.

2) *Posibiliștii*, cari nu pot nega o influență a mediului, dar o influență limitată de inițiativa omului.

Omul își modifică mediul în care trăește și modificările se accentuează pe măsură ce civilizația progresează. Mediul nu mai este o cauză fatală, ci o condiție, o posibilitate în interiorul căreia se desfășură creatoare activitatea omului. În felul acesta omul — pe care în tot cursul acestui articol îl vom considera în grup și nu ca individ izolat — nu mai este un efect necesar al unor împrejurări exterioare și independente de voința lui, ci în bună parte o creație a forțelor lui proprii.

Sunt de această părere: geograful francez Vidal de la Blache, istoricul Jules Michelet, sociologul Durkeim, antropo-geograful Lucien Febvre ș. a

Ce se înțelege prin mediu ?

Sociologii vorbesc de mediul cosmic și ca să justifice epitetul din urmă, adaogă, ca element constitutiv al mediului cu acțiune asupra omului și gravitația universală, datorită căreia noi avem pe pământ o greutate de 28 ori mai mică ca cea pe care am avea-o în soare și de cam trei ori mai mare ca cea din Marte. Cu alte cuvinte cu puterea noastră Martienii ar face lucruri de trei ori mai mari ca noi: un Martian spre exemplu, cu aceeași cantitate de energie, în același timp și în același teren, ar săpa un șanț de trei ori mai adânc și mai lung ca pământeanul. Tocmai pe aceasta se baza Flammarion, vulgarizatorul francez al astronomiei, când susținea că dungile negre, ce se observă pe Martie, sunt șanțuri de irigație, care

în condițiile de gravitație al planetei sunt explicabile, dar pentru pământeni ar fi o operă peste puterile lor.

Concluzia: de-am trăi în Marte, civilizația noastră ar fi alta și mult mai înaintată, pentru că acolo sforțările ar fi minime, timpul de lucru redus, iar răgazul pentru cultivarea spiritului cu mult mai mare.

Cine știe, poate că și oamenii ar fi mai puțin greoi la minte, păcatele le-ar apăsa și mai puțin conștiința și s'ar simți mai fericiți! Păcat numai că deocamdată gravitatea e o fatalitate, de care nu vedem încă cum și când vom scăpa. Incercările de comunicație cu vecina noastră fericită, Marte, au dat greș, spre fericirea camarazilor ce eventual ar locui-o. N'au a se teme încă sărmanii de incidente de frontieră, de colonizări, mandate internaționale, protectorate sau alt soi de dragoste cu sila. Sau poate aceasta e chiar spre fericirea noastră, căci, după cele spuse, vecinii noștri s'ar putea, ca cu civilizația lor înaintată, să ne facă praf și marț într'o clipită, îndată ce-ar afla de existența noastră.

Mai interesante pentru noi sunt înrâuririle pământului, care sunt mai puternice și mai evidente, înrâuriri ce pot fi ale solului, climatului și biosferii (plante și animale). Înrâuririle acestea se exercită asupra omului, căci aceasta ne interesează în primul rând, în două chipuri: *direct* și *indirect*. *Influența directă* pare a fi mai evidentă asupra fizicului viețuitoarelor.

La pol, de ex., urșii au blana albă, în munții noștri cafenie; în Sahara centrală oile sunt acoperite cu păr scurt și fin, la noi cu lână bogată, cu atât mai bogată, cu cât urci spre munte; în țările reci păsările sunt acoperite cu puf des etc. etc. Cu titlul de curiozitate cităm și exemplele de vădită și necondiționată acțiune a mediului, date de D. Cantemir în renumita lui scriere, *Descrierea Moldovii*.

Vorbind de oile moldovenești, Cantemir spune că în ținutul Sorocii—Basarabia — erau pe vremea lui niște oi cu o coastă în plus, care dacă sunt duse în altă parte (schimbare de mediu) față, după trei ani, miei fără această coastă. Invers, orice oaie din altă parte adusă în ținutul Sorocii, față, după acelaș interval de timp, miei cu o coastă mai mult.

Încă un exemplu tot din cartea lui Cantemir: în ținutul Orheiului, pe vremea lui, porcii ar fi avut copitele întregi ca la cai. Mutate în alt mediu după fatalul termen de trei ani, scroafele față porcei cu copita despicață și invers ¹⁾. Am amintit spusele lui Cantemir, numai ca să arătăm că problema acțiunii mediului e veche și s'a pus și în cultura noastră, deși incidental și unic, tocmai din sec. XVIII.

Să ne interesăm acum de om.

Mediul acționează prin componentele lui, pe care le cunoaștem: Solul, clima și biosfera.

1) D. Cantemir *Descrierea Moldovei*, trad. Adamescu, pg. 31-32.

Solul. La sol ne interesează relieful, poziția geografică, întinderea și structura lui geologică.

Relieful, în care se cuprind șesurile, dealurile, munții, apele etc., determină ocupația și natura așezărilor omenești.

Alta este ocupația omului din Bărăgan, alta a celui din creștetul munților și alta a celui de pe malul mării sau Dunării. Unul e agricultor, celălalt cioban și ultimul pescar. La rândul ei ocupația are repercursiuni fizice evidente: S'a constatat că locuitorilor din Barotsé, Zambez și Țara de foc, din cauza ocupațiunii lor — sunt barcagii, — care-i condamnă să-și ducă existența pe apă, li s'au atrofiat într'o oarecare măsură picioarele și li s'au dezvoltat puternic brațele. Este aici aplicarea cunoscutei legi „funcția crează (dezvoltă) organul“. Tot ca influență a reliefului cităm și cazul Flamanzilor, cari par, celor ce-i văd, oameni mândri, cu nasul pe sus. „Morga Flamandă“ e renumită. Explicația: fiind locuitori de șes, ei își țin capul sus, spre a cerceta adâncul orizontului, fără a se teme de accidente de teren ¹⁾.

Invers, locuitorul de munte, obligat să urmărească și să se ferească de diversele accidente ale solului, ce iar pune viața în pericol, este adus din spate, privirea și-o ține mai mult în jos și este foarte precaut în mers.

Apele sunt mijloc de comunicație și condiție de fertilitate, deaceea ele au fost din toate timpurile factori puternici de civilizație. Mesopotamia în vechime, Nilul în vechime și azi etc., au dat naștere unor civilizații strălucite, numai datorită apelor lor, deaceea se și vorbește de o civilizație potamică (gr. potamos—râu) sau fluvială. Presupuneți că un cataclism cosmic sau unul politic seacă Nilul; ce se va întâmpla? Pustiul își va întinde împărăția ucigătoare. Marea discordie între Italia și Anglia o alcătuiesc azi lacurile din care isvorăște Nilul. Stăpânul acestora este și stăpânul Egiptului.

Dunărea noastră și a altora a dat naștere unui important capitol de istorie modernă europeană; „Chestiunea dunăreană“, rezolvită prin instituirea unei Comisiuni europene dunărene, care să garanteze liberul ei parcurs. Atâtea societăți omenești sunt legate și progresează în funcțiune de apele ce le au. Despre aceasta vom mai vorbi la capitolul climatului.

Acțiunea reliefului în întregimea lui este evidentă și asupra unităților sociale, asupra satelor de ex. pe care le-am putea împărți în trei tipuri: a) satul „pâlc“, b) satul „șirag“ și c) satul „răsfirat“. Satul „pâlc“ îl găsim mai ales la șes și se explică prin nevoia de economie a pământului arabil.

Unele însă se explică prin indicare de către boier a vetrei satului, vatră limitată și anume aleasă.

Satele „șirag“ le găsim mai ales la dealuri, unde sunt obligate să

1) Vezi Lucien Febvre, La terre et l'évolution humaine, pg. 122.

ia forma terenului: o râpă, un pârâu, o corhană etc. De remarcat că se alege ca vatră a satului pământul cel mai sărac și mai accidentat, din aceleași motive de economie a pământului bun de lucru.

Satul „răsfirat“ îl găsim la munți, mai ales în creerii lor, unde locuitorii trăiesc din creșterea vitelor și unde fiecare gospodărie se găsește în mijlocul proprietății respective. Cum pentru pășune e necesar teren mult, ne explicăm de ce casele sunt rare și răspândite pe o suprafață mare.

Consecințele spirituale sunt considerabile: raporturile sociale sunt mai frecvente în satele pâlce, mai puțin în cele „șirag“ — s'a observat că copiii dela capetele satului „șirag“ sunt mai timizi și cu un limbaj redus ca cei dela mijlocul șiragului ¹⁾—și rari în cele răsfirate. Frecvența aceasta variază însă și cu anotimpul: iarna de ex. în satele răsfirate raporturile sociale sunt mai dese între bărbați la crâșmă, la biserică, și foarte rari între restul membrilor familiilor.

Natura geologică a pământului interesează deasemeni. Vegetația variază în funcțiune de dânsa. Se știe că nu orice pământ convine grâului, viei, cartofului, etc. Sau se știe că un ținut calcaros, care absoarbe repede apa în adâncuri, nu este propice vegetației. Unde nu-i vegetație, nu-s animale, iar omul își ia catrafusele, că n'are din ce trăi.

Poziția geografică. De dânsa au depins multe civilizații înfloritoare. Gândiți-vă la Fenicieni, a căror țară se întindea pe țărmul Mediteranii, la Englezi înconjurați de toate părțile de mare, la Venețieni, la Olandezi, la Spanioli etc.

Câte lupte pentru stăpânirea mărilor! Problema strâmtorilor (Dardanele, Bosforul), a ucis milioane de oameni în războaie ce s'au ținut lanț în secolul trecut; și când te gândești că nici azi nu e încă definitiv rezolvită! Precum s'a vorbit de o civilizație potamică, se vorbește și de una talasică (gr. Thalasa-mare). Cu toate acestea nu trebuie să exagerăm: Turcii, cari au o bună porțiune de mare, nu sunt navigatori. Explicația se caută de obicei în faptul că ei sunt un popor de stepă vechiu. Din însăși această explicație se vede, că mediul nu lucrează mecanic și necesar, că el întâlnește o rezistență în structura sufletească a unui popor și în instituțiile mai vechi ale acestuia.

Intinderea teritoriului condiționează în genere densitatea populației. Nu trebuie să-i exagerăm însă de loc rolul, căci numărul unei societăți depinde de fertilitate, subsol, igiena populației, concepțiile ei religioase și morale etc. Cu toate acestea trebuie amintită. Insuficiența teritoriului aduce după sine emigrarea sau imperialismul economic și politic. Italia își justifică acțiunea ei politică în Abisinia tocmai pe acest temel. Acelaș lucru îl face și Japonia, care rășluește provinciile întregi din teritoriul Chinei. De

1) Vezi și Tr. Herseni, „Teoria Monografiei Sociologice.“

multe ori nu propriu zis insuficiența teritoriului este la baza imperialismului, ci nevoia de materii prime pentru o industrie, a cărei dezvoltare depășește puterile de producție ale țării. Așa se explică nevoia de colonii ale Franței, Angliei, etc.

Subsolul prin bogățiile sale dă naștere la industrii noi, la așezări noi — mai ales urbane — la probleme noi.

Câte orașe nu-și datoresc existența sau dezvoltarea numai bogăției subsolului vecin. Ploștii, Moreni, Câmpina trăesc din petrolul pe care-l scot din pământ sau îl industrializează. La fel Petroșanii din cărbune, la fel Tg. Ocna din sare, la fel Slănicul Moldovei din apele sale, etc. etc. Inchideți aceste izvoare de bogății și vedeți ce se întâmplă cu așezările respective! Vor pieri de inaniție una câte una. Multe din ele se nasc odată cu descoperirea izvorului de bogăție din subsol și durează atât cât acesta este exploatat.

Subsolul însă are și o importanță generală, pentru o țară întreagă, așa de ex. el explică în parte densitatea populației, dezvoltarea industriei și prin aceasta și progresul civilizației și culturii. Țări ca Belgia, Germania și Anglia au populație mai densă ca Franța și chiar Italia, pentru că și subsolul lor e mai bogat. În același timp orașele acestor țări sunt și mai mari și mai numeroase, și se caracterizează prin tendința de dezvoltare verticală (în sus), din lipsă de teritoriu. Londra n'are o întindere cu mult mai mare ca Bucureștiul nostru și cu toate acestea are o populație de 11 ori mai numeroasă.

Acțiunea solului asupra omului este însă subordonată acțiunii climatului, care, dintre toate elementele componente ale mediului, este cel mai important.

Climatul, prin care, pe lângă temperatură, înțelegem și gradul de însorire, altitudinea, curenții atmosferici (vânturile) și marini, ploile etc., acționează și direct asupra omului, dar mai ales indirect prin plantă. Ploile, deci apa din atmosferă, sunt factorul principal în această acțiune.

Plouă? apa crește, animalul se hrănește și omul nu duce grijă. E secetă? pământul se usucă, animalele mor sau emigrează, iar omul le împărtășește soarta.

Sahara a fost altădată un ținut bogat, în care înfloria o civilizație; pe alinci apa cădea de sus. Azi munții de nisip sunt singurii stăpâni. Doar din loc în loc, unde fâșnește la suprafață o dâră de apă, crește o vegetație sărăcăcioasă ce hrănește abia câteva suflete. Apa în atmosferă sau în pământ este baza indirectă dar necesară a civilizației omenești. Nu fără dreptate deci un învățat, *Penck*, clasifica climaturile în: climat naval, freatic și arid.

Și fiindcă veni vorba, e bine să notăm, cu referință la apă, că nu cantitatea totală sau medie dintr'un an interesează cu precădere, ci distri-

bușia acestei cantități pe anotimpuri și păstrarea unui anumit grad de umiditate a solului. Ce folos că vei avea cantități mari de apă provenite din zăpezi, dacă la vremea semănatului sau mai târziu cerul nu-ți trimite pic de ploaie. Sau ce folos că Herzegovina este ținutul cel mai mult ud din Europa, dacă apa se strecoară repede în adâncuri, făcând din acest ținut unul din cele mai aride din continentul nostru.

Cum se explică cazul Herzegovinei? Pământul e calcaros, despădurit barbar de o exploatare inconștientă și lipsit de humus.

Concluzia: climatul este componentul fundamental al mediului. Acțiunea lui însă cea mai interesantă se exercită indirect asupra omului, prin plantă.

„Planta, ea este intermediarul adevărat între lumea anorganică și cealaltă. Ea este aceea care scoțându-și — din pământ prin rădăcini și din atmosferă prin sistemul său respirator — elementele chimice pe care le descompune pentru a și le asimila, constituie, cum zicea undeva Vidal de la Blanche, „o manufactură vie de alimente“. De ea și aproape numai de ea depinde menținerea sau dispariția populației animale — erbivore sau nu“. (L. Febvre, op. cit. p. 141).

Chiar la pol, unde s'ar părea că lucrurile se petrec altfel, nu renu menține în viață pe hyperboreeni până la cercul polar, ci lichenul, planta aceea anemică, dar salvatoare.

Chiar în viața oamenilor tot planta joacă rolul capital, pentru că ea îi dă cea mai mare parte din alimentație, ea îi dă material de construcție a locuinței și instrumentelor, ea îl îmbracă de multe ori, ea îi întreține focul și prin aceasta ea îl saltă din treaptă în treaptă pe scara progresului. Nu de flori de măr cântecele noastre populare încep cu pomenirea ei, pomenire care se explică nu pe temeuri estetice ci pe unele utilitare. Nu frumusețea frunzii verzi, ci gândul, că cu înverzirea codrului, și-a scos vitele din iarnă, iar el a scăpat de grija lemnelor, îmbrăcăminte etc.

Rezumând cele de până aici, constatăm că mediul, direct sau indirect, înrâurește asupra omului, determinându-i fizicul, ocupația, modul de așezarea, și chiar manifestările spirituale (sunt unele serbări, cum este Intichiuma la primitivii din Australia, Sf. Vasile și Armindenul la noi, care au caracter pronunțat agricol).

Se pune însă întrebarea: înrâurirea aceasta este ea fatală, adică, se exercită ea în orice condițiuni, fără să întâlnească o rezistență din partea omului?

Civilizația omenească este ea un produs unic și fatal al mediului, sau un produs al colaborării al omului cu natura?

Aceasta e problema propriu zisă a culturii, care cum vom vedea, este al omului în permanentă luptă cu natura.

Acolo unde omul nu simte nevoia luptei, sau unde el nu poate lupta cu natura, nu există cultură, omul e aproape de dobitoc, sau nu există de loc.

Acolo unde natura e prea darnică cu omul, unde pânea cade rumenă gata din copaci și unde laptele și unful le scoți dintr'o nucă cât un do-vleac, pe care ți-o culege o maimuță sprintenă și mai ageră ca tine, acolo lupta n'are sens și civilizația n'are loc.

Tot așa nu-i posibilă civilizația sau e greu posibilă și acolo unde natura e prea vrăjmașă, unde dealurile zboară ca cucuvaiele noaptea și apa trebuie s'o bei ca pe împărtășanie. Mă gândesc la Sahara, unde oameni ca să se mențină trebuie să-și impună drastice economii în mâncare, să umble goi pe pământul sec și să-șiucidă odraslele înainte de a se naște. „O mamită, o vioară și un irigator de os și piele, de fabricație indigenă. Iată mobilierul unui cort de Tuareg. (Emile Gautier, Etudes sahariennes). Cum voiți ca în aceste condiții omul să progreseze?

Să luăm pe rând elementele mediului și să vedem în ce măsură omul le poate birui și transforma.

Solul poate fi modificat în mai toate elementele lui. Omul poate face din câmpuri lacuri și din lacuri în care orăcăiau broaștele și stăpâneau ostașii morții, jânjarii, poate face ogoare pe care să le brăzdează tractoarele și să le stăpânească omul instalat în case sănătoase și confortabile (vezi Sabauda răsărită din bălțile campanice prin singura voință a lui Mussolini). Omul poate abate cursul apelor, poate transporta apa pe apeducte de mii de kilometri, ca să facă dintr'o provincie aridă, una fertilă și veselă. (Vezi ce-a făcut același Mussolini în Sudul Italiei).

Omul poate străpunge munții, croind tuneluri de zeci de kilometri, prin care aleargă sprintene trenuri și automobile (vezi simplonul ce trece pe sub Montblanc); poate uni două continente (vezi proiectul tunelului pe sub Gibraltar), precum le și poate despărți (vezi Canalul de Suez ce desparte Africa de Asia și Canalul de Panama, care desparte cele două Americi).

Omul poate face din Leningrad (fostul Petrograd) port la Marea Baltică (vezi canalul construit de curând pe o lungime de 200 km.), iar din Moscova, port la Volga și prin ea la Caspica (vezi proiectul de canal ce urmărește acest lucru). Imi trebuie un port strategic sau comercial în cutare parte a țărmlui mării, dar malul nu e propice. — „Unde-l vrei?“, întreabă inginerul. — „Aici,“ îi răspunzi. Intr'un an sau doi ai acolo un port de toată frumusețea. Dinamita înlocuește cu succes și într'un timp foarte scurt acțiunea de eroziune a valurilor asupra țărmlui.

Omul poate face dintr'o țară stâncoasă, fără pământ fertil, o țară mănoasă. Cum? N'are decât să comande în România să-i transporte, din câmpia Bărăganului, sau din altă parte, atâtea mii sau milioane de vagoane de pământ negru (vezi comanda de pământ românesc a Palestinei).

Clima. Omul poate transforma chiar clima. Inconștient, prin despădurire și conștient prin acțiunea inversă. Conștient și favorabil o mai poate face schimbând cursul curenților marini, tăind un canal, ca cel de Panama, secând un lac, sau săpându-l dacă e nevoie, canalizând spre irigație Sahara, sau închizând Gibraltarul, ca să se împiedice revărsarea apelor reci ale Oceanului Atlantic în Mediterana. (Aceste două din urmă sunt proiecte încă).

Unde mai este îngrădirea omului de către natură ?

Omul care își construiește o țară, sustrăgând-o apelor mării, ca s'o transforme apoi în imașuri, grădini și florării (vezi Olanda), omul care poate transforma un pusliu într'o grădină, omul acesta nu mai este un efect necesar al mediului, ci cel mult un colaborator al lui, dacă nu chiar slăpân.

Nici *biosfera* nu scapă acțiunii transformatoare a omului.

Câte specii noi de plante și animale n'a creiat el! Gherghina sau crinul negru, canarul cântăreț măiestru, caii pur sânge, taurii de rasă, câinii lup, etc. etc. Că multe din acestea nu se înmulțesc e drept, dar omul a reușit să forțeze natura.

Chiar fizicul propriu, omul și-l poate modifica prin proprie acțiune: ieri amicul avea nasul borcănos, peste 10 zile îl vezi cu el cizelat ca din cutie. Explicația: Acțiunea medicului.

Un ochiu se ceartă cu tovarășul de alături și se uită în altă parte; medicul și-l domesticește perfect.

O ureche bleagă se transformă în una civilizată.

Singur subsolul nu poate fi modificat. Poate fi în schimb înlocuit. Se vorbește de prepararea sintetică a aurului și mai sigur a diamantului.

Cărbunele scos din pântecul pământului e înlocuit de cărbunele alb căderile de apă.

Acest cărbune alb e cu mult mai ieftin, căci odată captat el nu se pierde prin consumație. Satele de munte luminate cu electricitatea produsă de căderile de apă nu sting luminile nici ziua.

Dar omul se gândește de pe acum la vremea când nu-i vor mai fi suficiente nici căderile de apă, nici puterea vântului, nici bogățiile subsolului, de aceea proiectează utilizarea de noi energii, cum ar fi cea dezvoltată de diferența de temperatură dintre suprafața și adâncul mărilor, cea a căldurii solare, cea care ar rezulta din descompunerea materiei.

S'a socolit că energia intraatomică cuprinsă într'un *gram* de materie, de ex. într'o piesă de un ban, dacă ar putea fi prinsă, ar reprezenta 6-7 milioane cai vapori și ar fi de ajuns să facă să parcurgă un tren de marfă mai mult de patru ori circumferința globului pământesc! (Gustave le Bon). Nici fulgerul și trăsnetul nu pare a scăpa inteligenței biruitoare a omului.

Nu e vorba de îmblânzirea lor, căci o avem azi, ci de folosirea energiei lor extraordinare.

Nu, natura nu e o fatalitate pentru om, ci cel mult o tovarășă, dacă nu de cele mai multe ori o roabă. Intre ea și om se interpune ideea, căreia nu-i poate rezista multă vreme.

Acolo unde ideea nu s'a născut încă sau e săracă, natura stăpânește pe om și-l modelează.

Stăpânește pe un biet papuas sau hotentot, pe un sărman etiopian sau eskimos, dar nu pe European sau American.—Și nici pe aceia complet și definitiv, căci omul și-a asociat din vreme animalul, pe care l-a domesticit și împrietenit, și care reprezintă prima și poate și cea mai importantă biruință asupra naturii. Animalul e prima energie naturală folosită de om. Și aceea ce e mai curios, după unele explicații ale sociologilor și etnografilor, boul, care e o cucerire capitală, n'a fost domesticit dintr'un interes economic, ci dintr'unul religios. Cunoaștem povestea bouului Apis.

Ce este deci natura pentru om? Punct de sprijin, posibilitate în care și prin care se transformă și se ridică. Supusă ideii, natura se modelează treptat și se umanizează, contribuind astfel la ceea ce numim civilizație și cultură, singura rațiune de existență a omului.

Victor Savin

CEVA DESPRE MUZEELÉ ȘCOLARE

Un muzeu nu este o strădanie și o cheltuială inutilă sau de prea neînsemnată utilitate; nu e un lux, ci dimpotrivă este o necesitate culturală. Muzeul este caleidoscopul în care vezi imaginile celui mai depărtat trecut depănându-se prin fața ta; este oglinda magică în care se reflectă tot ceea ce poate face mândria unei țări, a unui ținut, a unei localități. Este dovada bogăției, a hărniciei și a priceperii locuitorilor, a gradului de cultură la care au ajuns, a dibuirilor științifice, industriale și artistice, care i-a dus încet-încet la progresul, drept care stau mărturie diversele obiecte ce alcătuiesc un muzeu.

Era o vreme când provincialul român trebuia să se ducă la București sau la Iași, ca să poată vedea un muzeu în țara lui și aceste vizite constituiau momente cu adevărat solemne, momente de emoție, cum simți când pătrunzi în Sfânta Sfințelor.

Imi aduc aminte, când eram în clasele primare, cu ce înfrigurare am așteptat o blagoslovită de duminică, în care maică mea m'a dus la „Universitate, să văd „Cloșca cu pui de aur“, monedele, pietrele săpate, statuile și celelalte minunății ce alcătuiau pe atunci muzeul nostru național. Mai cu seamă „cloșca“ voiam s'o văd. Imi închipuiam că va fi aidoma cu aceea din basmul cu Prâslea, cloșca care ciugulea, împreună cu pui ei de aur, boabe de grâu, de aur, pe o tavă, tot de aur. Erea realizarea unei vechi făgădueli, a unui vis, pentru înlăptuirea căruia mă silisem mult la carte și mai ales, făcusem uriașe eforturi să nu fac nebunii.

Mare mi-a fost mirarea când am văzut o tavă ciuntită într'o parte, o cană și niște brățări. Dar Mentorul meu, maică-mea mi-a explicat rostul și proveniența lor, ca și a celorlalte obiecte expuse: și grozav m'am bucurat că m'a învrednicit Dumnezeu să văd lucruri atât de vechi și de importante.

De atunci se vede, mi-a rămas în suflet dorința ca odată și odată, să 'njgheb și eu un muzeu. Și dorința mi-am realizat-o abia acum doi ani.

D-l Ciurea, actualul prefect de Baia, a venit în Roman și a ținut o

minunată conferință despre „Utilitatea muzeelor și mijloacele de alcătuire“. Ne-a povestit greutățile de care s'a lovit la început, greutăți în fața cărora, departe de a depune armele, mai vârtos s'a oțelit în hotărîrea de a dărui județului comoara pe care i-a dărui-o. Și se vede, dorința ce mocnia din copilărie în străfundul sufletului meu, a început să mă frământe puternic.

Județul Roman nu are muzeu, azi, când mai fiecare capitală de județ își are pe al ei. „Să încep a înjgheba unul, cât de mic, mi-am zis, și cei ce vor veni după mine să continue umila încercare a unei femei, streine de localitate, deci care a dispus de foarte puține mijloace de realizare“.

Unde să-l așez? La școala normală de învățători „Ion Creangă“, unde eram profesoară. Fiindcă un muzeu nu poate fi mai bine instalat decât la școală, mai ales la început când nu poate aspira decât la titlul de „Muzeu Școlar“.

Și am pornit la treabă. Întâi m'am gândit la piese de Științe Naturale. Am avut norocul ca unul dintre colegi, D-l Toma Simionescu, actualul director al Școlii, deși pedagog după specialitate să fie un îndemânatel împăietor plin de bunăvoință. Epuri, pasări mici și mari, lilieci, tot soiul de lighioane moarte, sub degetele sale iscusite căpătau viață, căpătau atitudini atât de naturale, încât am simțit nevoia să imit întrucâtva dioramele dela Muzeul de Științe Naturale din București, să le pun „în mediul lor natural“. Și așa am umplut două dulapuri unul cu animale și paseri de pădure și câmp, altul cu animale aqualice. Cutioare executate la școală din carton au devenit mici diorame în care se văd colibi splendizi cu cuibul lor, fluturi de tot soiul, gândaci, libelule, scorpioni, tot felul de insecte. Școala a cumpărat câteva bucăți, cu care s'a îmbogățit frumos colecția. Dar am și căpătat. Drept e că am cam lăsat rușinea la o parte și am cerut dela obraz pela toți cunoscuții să-mi dea *ceva* pentru muzeu. Și, Doamne, cât am bătut drumurile, cât am iscodit, prin câte poduri de biserici nu m'am cocoșat, să descoper vestminte vechi preoțești, icoane, cădelnițe, potire, cununii, hrisoave, heruvimi, antemisuri, epitafuri, cruci, vâzduhuri, căci nu m-a mai mulțumit secția zoologică și biologică. Mi se deschisese gustul și pentru alte ramuri; iconografie, armurărie, etnografie, etc. Și am adunat de toate, un plug de lemn, o cheie de cramă de lemn, o furcă indiană, haine, ștergare, modele de cusături, de alesături și dantelărie. Nu multe; câte puțin din toate. Ouă încondeiate minunat din regat, Bucovina și Basarabia, monede vechi și noi de prin multe țări. Cărți și documente vechi, peceți interesante. Cum am spus-o, câte puțin din toate. Și cum îmi creștea inima de bucurie când cineva se ostenia să vie să-mi vadă munca. Mai ales când au început a veni școlarii, dela școalele primare până la liceul de băieți și seminar. Ba și câțiva domni inspectori mi-au făcut cinstea să se intereseze și să scrie o vorbă bună în registrul de vizitatori.

Munca mea, un moment amenințată să se irosească, la desființarea școlii normale, azi a intrat în mâni bune. Actualul director găsește vreme să mai execute împăieri, să adune monede și alte obiecte; ca pedagog și ca director de școală normală își dă seama că alcătuirea unui muzeu școlar e un act cultural de cea mai mare importanță. Li deprinde pe copii să iubească frumosul, ordinea; le ascute spiritul de cercetare; îi ajută (în special secția etnografică) să ridice măcar un colț de pe zăbranicul, în care e învăluit trecutul țării, al regiunii; le înlesnește să urmărească evoluția dela unealta sau îmbrăcămintea primitivă la unealta și haina actuală; dela dibuirea artistică în toate domeniile, la realizările artistice actuale.

Li pune în curent cu producțiile ținutului. În micul nostru muzeu sunt reprezentate producțiile fabricilor din localitate.

Cu bunăvoință, cu perseverență, se poate, din nimic, alcătui un tot interesant și frumos. Acum un perete al muzeului reprezintă o secțiune. Să nădăjduim că nu va trece mult și muzeului Școlar din Roman, al școlii normale, îi va trebui câte-o sală specială pentru fiecare secțiune.

Ana Niculescu-Codreanu

Profesoară

În momentul în care se tipărește acest număr și când abia s'a terminat de cules articolul „Ceva despre muzeele școlare“ de Ana Niculescu Codreanu, aflăm neașteptata și dureroasa veste că autoarea a încetat din viață.

Ana Niculescu Codreanu era o distinsă profesoară la liceul de băieți din Roman, o apreciată scriitoare și o sprijinitoare a oricărei acțiuni pentru ajutorarea și cultivarea fineretului.

A știut să răspundă oricărei solicitări în direcția culturii, atât în școală cât și în afară, cu un idealism rar.

Adânc întristați de cruda veste, luăm parte la durerea care lovește pe nefericitul ei soț, instituțiile în care activa și pe care le anima cu sufletul ei bogat și cultura ei rafinată, școala unde servia și întreaga societate care o cunoștea.

Revista pierde o apreciată colaboratoare, iar învățătoria, din mijlocul căreia s'a ridicat, o pricepută și distinsă îndrumătoare.

Plângem la proaspătul mormânt care se deschide să primească pe această neprețuită energie.

REDACTIA

O ANCHETĂ ÎN LUMEA CITITORILOR-ȘCOLARI

Doi, trei ani în urmă, fiind profesor suplinitor al catedrei de limba română la cursul superior al liceului de băieți »Petru-Rareș« din Piatra-Neamț, am întreprins o anchetă — cerută de Ministerul Instrucțiunii — asupra lecturii extrașcolare a elevilor din ultimele trei clase liceale.

Ministerul Instrucțiunii a trimis profesorilor de limba română un chestionar și le-a lăsat toată libertatea să întocmească un altul, pentru elevi — desigur, tot în spiritul celui dintâiu. Odată întocmit, acest de al doilea chestionar, a fost împărțit elevilor, care în timpul unei ore de clasă l-au completat cu toate informațiunile necesare, fără a fi obligați să semneze nici să dea răspunsuri chiar la toate întrebările lui.

Ceea ce s'a cerut elevilor, cu stăruință, a fost sinceritatea.

În cele ce urmează e propunem să arătăm rezultatele acelei anchete, sub altă formă decât a chestionarului, întru cât aici nu interesează întrebările, ci numai rezultatele.

Cele trei clase anchetate au avut 108 elevi.

La clasa V-a, cu 35 elevi, 34 răspund, 1 nu răspunde

La clasa VI-a, cu 40 elevi, 33 răspund, 7 nu răspund

La clasa VII-a, cu 33 elevi, 31 răspund, 1 nu răspunde.

Așa dar, din 108 elevi, au răspuns la chestionar numai 98; din aceștia au semnat răspunsurile numai 26, iar 72 elevi le-au dat fără iscălitură.

Întrebați asupra vârstei când au început lecturile, elevii au răspuns astfel:

5 elevi declară că au început lectura între	6—7 ani
15 „ „ „ „ „ „ „	8—10 „
31 „ „ „ „ „ „ „	11—12 „
45 „ „ „ „ „ „ „	13—14 „
2 „ „ „ „ „ „ „	15 „

Credința noastră este că majoritatea elevilor au început și încep să citească, lectură extrașcolară propriu zisă, de abia după ce au intrat într'o școală secundară. De abia aici găsesc ei un mediu mai favorabil acestui gen de lectură și tot aici găsesc îndemnul și sfaturile cele mai potrivite. Am putut constata acest fapt, din răspunsurile elevilor, asupra cărților citite, care în majoritate sunt cele recomandate de noi pentru complectarea cunoștințelor la diferite obiecte de studiu și în special pentru cursurile de literatură română și franceză.

Totuși, elevii declară că au început lectura extrașcolară din propriu îndemn (80 elevi), din îndemnul părinților (12 elevi) și din îndemnul profesorilor (6 elevi).

Desigur că ar fi de dorit faptul îmbucurător ca procentul cel mai mare de cititori să fie din îndemn propriu — după aptitudini și preferințe.

Intrebați asupra predispozițiilor și preferințelor personale am putut constata că anumite predispoziții sufletești, determină o anumită lectură.

Iată proporția numerică a răspunsurilor.

56 elevi citesc, de preferință, literatură de imaginație — poezie 19 elevi și proză (romane, nuvele) 37 elevi.

4 elevi citesc, de preferință, literatură documentară — cu fond istoric 2 elevi, biografii 1 elev, călătorii 1 elev.

7 elevi citesc, de preferință, literatură științifică — filosofie 3 elevi, critică 3 elevi, știință 1 elev.

1 elev citește, de preferință, literatură religioasă și morală.

30 elevi citesc și le place să citească orice gen de literatură.

În general, am constatat că literatura favorită este cea contemporană și anume literatura și romanele cu subiecte luate din marea deprestare socială de după războiu. De multe ori această literatură este aceea cu subiecte și tendință umanitaristă, tradusă de limbile străine.

În limbile străine se citește foarte puțin. Doar cărți de specialitate și câteva reviste.

Din revistele noastre se citesc, mai obișnuit, cele literare, sportive, cinematografice, de radio, revistele de curiozități științifice și geografice — acestea din urmă într-o măsură mai mare.

Numai 79 % din elevi citesc orice fel de ziare, pentru știri interne și externe. Politica nu-i interesează. 75 % din aceștia se interesează și de Liga Națiunilor, mai ales de când e d-l Titulescu în mijlocul ei.

Intrebați asupra cărților de calitate rea, 63 elevi răspund că nu citesc. Cei 35 care citesc declară că-și procură cărțile prin împrumut sau cumpărare.

Credem că nu e bine să se ia vre-o măsură represivă asupra cititorilor de cărți rele. Ar stârni curiozitatea și s'ar citi mai mult. Lăsați în voia lor, majoritatea elevilor își dau seama, pe încetul, că este o pierdere zădarnică de vreme citirea acestei literaturi. Au declarat-o câțiva chiar în chestionarele anchetei noastre.

Dar, dacă pentru aceasta nu recomandăm vre-o măsură, în schimb credem că e necesară propagarea gustului de citit cărțile bune. Trebuie meditat asupra mijloacelor pentru ca lectura extrașcolară să fie realmente eficace pentru moment și să devie o trebuință permanentă și organică pentru mai târziu.

Bibliotecile publice, bibliotecile școlare, să le stea la îndemână, cu oameni bine inițiați, pentru informațiuni și lămuriri, (90 % citesc de aici).

Societatea de lectură, chibzuit și camaraderesc supravegheată să devie un fel de scenă de debut, unde elevii să-și aducă aportul personal în discuția diferitelor subiecte — propuse cu multă atenție.

Astfel, s'ar canaliza preocupările elevilor spre studiu bine documentat — ceea ce ar necesita o întinsă lectură și s'ar dezvolta spiritul științific și literar-artistic al elevilor.

Alcătuirea micilor biblioteci personale (peste 50 % elevi au biblioteci

IV. ACTUALITĂȚI

Cronica.

Omagiul unei energii: L. Mrejeru. Am primit la redacție broșura omagială a prietenilor și admiratorilor d-lui Mrejeru. Și o socotim așa cum este: documente strânse mănunchi pentru un omagiu ce va trebui scris, neapărat, mai târziu.

M-rea Bistrița de Leon Mrejeru și Arh. Ghenadie Caraza. Arată că s'a muncit la dânsa. Lipsesc unele rapoartări la Paul Henry, la Charles Diehl, la Iorga ce ar fi limpezit multe lucruri dela ctitoria celor 4 voievozi moldoveni. Vom reveni într'un număr viitor.

Revista revistelor.

Pentru inima copiilor, anul X, Nr. 6-7. Cunoscuta revistă pedagogică dela Râmnicul-Vâlci, condusă de către d-nii I. Nisipeanu și T. Geantă, împlinește, în curând, 10 ani de existență. Este un record pentru o revistă de provincie care, trăind pe cont propriu, isbutește să apară regulat și într'o ținută care-i face cinste. Ne bucură acest jubileu la care tindem și noi din toate puterile, cu toate că abia am pornit la drum, și deaceia îi felicităm pe harnicii ei conducători din toată inima. După o trudă sisifică de un deceniu, „Pentru inima copiilor” își modifică programul, împărțindu-l în trei capitole:

1. Doctrină activistă.
2. Realizări practice în domeniul școlii active (studii, lecții, observații).
3. Pedagogia de astăzi (revista revistelor, a gândirii și a cărților).

Un program de actualitate, practic și de folos cetitorilor. Remarcăm, cu această fericită ocazie, că programul revistei vâlcene este, în linii generale, la fel cu al „Preocupărilor didactice”. O indicație că noi am pornit pe drumul cel mai bun dela primul număr al revistei. Dorim revistei „Pentru inima copiilor” cât de multe jubilee.

Școala și viața, anul VI, Nr. 2-3. Revista asociației generale a învățătorilor din România. Este o revistă bună și foarte răspândită în lumea învățătorească; fapt care ne scutește de aprecieri și recomandații. Am dori, însă, ca această revistă, care are atâtea posibilități, să părăsească ținuta de bazar pedagogic, pe care o are acum, și să-și precizeze un ax — problema inv. rural, culturalizarea satelor, metoda centrelor de interes, etc. — în jurul căruia să mobilizeze toate capacitățile competente în materie. Ar fi în actualitate, iar abonații ar folosi înzecit mai mult decât acum.

Apostolul, anul I, Nr. 12. Împlinește un an de viață. Il felicităm sincer pentru această veselă aniversare.

Sumarul: I. Cultura regională de C. Turcu. Un singur regret: păcat că autorul a rupt brusc, la ultimul paragraf dela pag. 3, frumusețe de articol pe care l-a început așa de bine, și'n proporții care mai cereau câteva pagini, ca să-l socotim și noi terminat. Dorim ca d-l Turcu să revină.

II. Manoil Halunga de D. Hogeia. Orce comentariu e de prisos. E foarte bun.

III. Manoil Halunga de Al. Gheorghiu.

E impresionant. Distinsul gospodar al comunei Piatra are stofă de literat. L-am cetit cu emoție.

Numărul ultim al „Apostolului“ este reușit. Redactorii se pot felicita.

Ramuri, anul XXVI, No. 4-6. Germania nazistă de astăzi — țara în care teoriile lui Gobineau și rasismul lui Moise au ajuns puncte cardinale politice—este „en vogue“. Blonzii hiperborei dela Baltică, mereu cu gândul înapoi, peste veacurile catedralelor gotice, la Siegfried, la Thorn, la Wothan, la vechii aborigeni dintre Rin și Oder își caută—cântând „Deutschland über alles“ și sperând în „Drang nach Osten“ — un drum nou și enigmatic în istorie. Deaceea fenomenul german, cu batalioanele de asalt militarizate voluntar, ce pot aduce surprize oricând, preocupă toate cancelariile europene și toate publicațiile depe glob, care îl discută sub cele mai diverse puncte de vedere. La noi acidul hitlerist a iritat pe mulți aborigeni, neaclimatizați suficient în acest colț sudest european, care l-au anatemitizat, dar s'a bucurat și de multe și sincere apologii din partea acelor cari cunosc bine situația din cel de al III-lea Reich. Unul din cunoscătorii Germaniei postbelice, d. prof. univ. I. Sân Giorgiu, ne dă în ultimul număr al revistei „Ramuri“ câteva impresii din țara lui Hitler și a lui Rosenberg.

„Germania de astăzi — scrie d. Sân Giorgiu — și poate cea de totdeauna este o țară care trăește îmbrăcată în uniformă“. „Și la propriu și la figurat“.

„Cele trei feluri de uniforme pe care le întâlnești în Germania lui Hitler: uniforma cenușie a Reichswehrului, uniforma cafenie — și atât de frecventă a trupelor hitleriste S. A, și uniforma neagră — impresionant de neagră — a trupelor S. S. sânt semnele exterioare a unei exagerate demnități și discipline naționaliste care se înfățișează sub trei forme gradate“.

„Sufletește însă unanimitatea popo-

rului german poartă cu încăpăținare și abnegație o singură uniformă: aceia a Germaniei care nu vrea să moară și care se unifică cu brutalitatea, pentru a înfățișa un singur spirit, o singură mentalitate și o singură și largă mândrie națională“.

În continuare d. Sân Giorgiu descrie psihologia colectivă — agresivă și individuală — prietenoasă a Germanului. Cel de al III Reich nu vrea să rămână îngenunchiat și umilit și deaceea pare că vrea să dinamiteze Europa. Un francez, Jules Romains, care a călătorit mult în dreapta Rinului, a spus că Germanii sunt oameni demni, cari vorbesc răspicat și eu care nu te poți înțelege decât cavalereste.

Gândirea, anul XIV, No. 8. D. V. Voiculescu este un „voyageur traque“, un neliniștit, un năzuitor spre cer, spre necunoscut; gândurile d-sale se situează în vecinătatea apropiată a spiritului mioritic care tinde meandric spre infinit. Poezia acestui consecvent gândirist poartă în vinele ei mireazma ef-luviilor țărănești spre Dumnezeire, mireazmă pe care și-a infuzat-o în copilărie, odată cu sonoritatea și sprinteneala versului popular și cu minunata limbă a cărților sfinte din veacul XVIII pe care a bucherisit-o, în casa părintească ca și nefericitul Eminescu și ca poetul pătimirii noastre. „Confesiunea unui scriitor și medic“, din No. 8 al „Gândirii“ e bobocul de mac aprins ce irumpe în lan, e prelegomena scrisă cu 20 de ani mai târziu și o mărturisire care ne amintește discursul de recepție la Academie a lui Oct. Goga și legenda spirudușului din „Cartea dela San Michelle“.

„Sunt născut la țară, ceea ce socotesc că e cel mai mare noroc din viața mea. Părinții mei oameni simpli au fost pioși, de o credință neabătută de nici o clipă de șovăire sau de îndoială. Practicanți moderați, fără habotnicie, religia a fost însă pravila,

enciclopedia vieții lor practice. În casa noastră s'a cetit mult, mai ales cărți religioase și rituale, Biblia cu vechiul și noul testament, viețile sfinților, minenele pe care le împrumutam lunar dela biserică".

Nu pot cita mai mult. Cetiți-i confesiunea în întregime din „Gândirea“.

Tot în No. 8 al acestei elegante reviste, d-l Dan Botta semnează un articol despre „Frumosul românesc“, imitând, fără sorți de isbândă, proza sonoră și ritmică, ca versurile tragediei antice, din „Alegenor“ și „Origina tragediei“ de Pârvan. Remarcăm acest articol, fără să subscriem la concluziile d-lui Botta, pentru că d-sa confundă neconținut sublima cultură a Geților cu extravaganțele dionisiace tracice, ceea ce nu-i admis unui cărturar care-și trage seva inspirației din „Memorialele“ și din „Getica“ lui Pârvan. Pentru amatorii de petarde patriotice studiul d-lui Botta poate fi o revelație. Remarcăm, în cuprinsul „Gândirii“, „Filosofia subiectivă“, a d-lui Bucur Țincu.

Revista Fundațiilor Regale, anul II, Nr. 10. Vasile Alexandri a fost supraevaluat de către contemporanii lui. Nici Maiorescu n'a îndrăznit să taie cu barda din nimbul fericitului și norocosului bard dela Mircești, categorisindu-l — cum a făcut cu alții — și diminuându-l la justa lui valoare de imitator a retorismului și antitezei lui Victor Hugo și a lamentațiilor lamartiene. După postuma ascensiune a lui Eminescu la locul pe care i-l ținu pe nedrept contemporanul său juvenil și plimbăret, s'au găsit oameni cari au privit cu ochi critic în opera lui Alexandri, demascându-i toată răsila, toată spoiala și toată insuficiența lirică. D-l N. Iorga îl asemuia cândva cu trâmbița sentimentală și patriotardă a Munteniei, D. Bolintineanu, care, imitând „La legende des siecles“ a lui V. Hugo, a nenorocit toate legendele noastre eroice. În Nr. 10 al Revistei

Fund. Regale discuția poeziei lui Alexandri e reluată cu studiul postum și deosebit de bine documentat a regretatului Paul Zarifopol.

„După etichete, zestrea literară a lui Alexandri seamănă mult în parte cu a lui Bolintineanu: romane de dragoste și poezii de album, legende și balade naționale, legende și balade orientale, ode de ocazie patriotice. În romanță și în poezia de album, asemănările Moldoveanului cu Munteanul nu sunt numai de suprafață: amândoi au avut, din naștere, aceeași teribilă abundență de elocuțiune“.

„Era în natura lui Alexandri să producă acel fel de poezie care în teoria literară se numește poezie ocazională — însă nicidecum în înțelesul, foarte deosebit de cel uzual, în care a întrebuintat cuvântul acela Goethe: care spunea că toate poeziile sale sunt fragmente ale unei mari spovedanii și în acest înțeles sunt poezii ocazionale“.

„Alexandri a fost un poet nou, dar a cărui inimă și mai ales al cărui gust privea prea des înapoi. A fost omul a două generații care, desbinate în suprafață, se iubeau și se topeau încă una în alta, poate mai ales în ce privește gusturile estetice. Pentru aceea Alexandri a fost adorat, imediat. Era doar încarnarea unui noroc istoric. El împlinea trebuința încă vie pe atunci de a umplea cadrele cerințelor estetice ale unei societăți în mare transformare. Alexandri a scris o adevărată enciclopedie poetică; liric, epic, descriptiv, dramaturg, povestitor de călătorii. Nivelul ideologic al scrisului său este mijlociu, se inspira repede, și gândea totdeauna foarte accesibil. Versul său e o convorbire elegantă, e extrem de sociabil și distractiv“.

Și în această lumină trebuie judecată „poezia de album“ a „causerului“ Alexandri. Poezia nouă, jemantiștă, nu pătrunde în marele public, n'o cetește lumea, și dacă o cetește îi dă

foarte puțină atenție. Tineretul mai ales îi preferă romanul. Cauzele acestei subestimări a versurilor sunt multiple. În „O perspectivă asupra poeziei noastre actuale“ d. VI. Streinu observă că lirica autohtonă a părăsit calea normală asociaționistă pentru disociaționism.

— „Poezia contemporană — scrie d. VI. Streinu — se găsește la antipodul romanului ca preocupări. Abundență aproape în aceeași măsură, ea se grupează în jurul sensului antisocial pe cultul strict al capriciului de sensibilitate și fantezie. Cu alte cuvinte, poezia s'a excepționat odată față de clasicism prin circumscrierea dela social la individual (romantism) și se excepționează a doua oară cu modernii prin restrângerea câmpului ei dela individual la capriciu (modernism). Numai astfel putem căpăta o explicație, deplin convingătoare, asupra pulverizării acelor mari unități spirituale, epoci, stiluri, curente, în „capele literare“ : când simțirile curioase, capriciul și fantezismul ambiționează la formulă, spre deosebire de credința unanimă, ele nu pot strânge decât doi-trei fideli, coincident întâlniți în arbitrar.

Așa dar, în timp ce proza epică se desvoltă, după o scurtă experiență cerebristă, potrivit menirii ei firești de a exprima prin acte de viață modificările conștiinții noastre, poezia nu a parcurs încă până la capăt direcția antisocială. Factorul ei mai nou de singularizare este conștiința câtorva rețete ale frumosului, noul estetism adică. Încât dacă la gustul actual pentru o literatură poetică de excepție morală adăugăm pornirea conștiință a poetilor noștri de a se suci cu toții la modul interesant, care este totdeauna cel ob-

scur, al expresiei, — căpătăm înfățișarea cea mai globală a lirismului prezent“.

Tot în No. 10 al R. F. R. semnează pagini interesante d-nii : S. Cioculescu despre detractorii lui Carageale, VI. Streinu despre romanul român, Al. Dima despre Odobescu și P. P. Negulescu despre „Iubirea ca factor cosmic“, Cronica și revista revistelor serioase și puse la punct.

— *Arhiva pentru știință și reformă socială, anul XII, No. 3—4* este organul institutului social român și al federației societăților și institutelor de sociologie. Apare sub supravegherea d-lui prof. universitar D. Gusti. În cele 620 pagini ale „Arhivei“ se găsesc următoarele studii :

„Les structures sociales et l'institution de la propriété“ de Gaston Richard prof. univ. la Bordeaux.

„Formes elementaires de l'economie sociale“ de G. L. Duprat prof. la univ. din Geneva.

„Le comandament et la personnalité dans la cité“ de Bessie Averne.

„Problema integrării noului drept internațional în constituțiile naționale și necesitatea revizuirii constituției române“ de G. Sofroine prof. la Univ. din Cluj.

La arhiva monografică : „Clubul Husarilor“ de Tr. Herseni.

La mișcarea ideilor : Auguste Comte și restaurația de Al. Claudian, și „O încercare americană de constituire a unei monografii sociale asupra tendințelor și problemelor recente“ de P. Comicescu.

Recenzii : 33 și toate serioase și de actualitate. Cronica la fel.

M. COJOCARU

LIBRARIA ROMANEASCA

VASILE IONESCU, PIATRA-NEAMȚ

aduce la cunoștința Domnilor Invățători, că mai
ține în depozit **Cărțile Școlare** până la

15 N O E M B R I E A. C.

acordând rabaturi excepționale de

30, 40 și 50 la sută.

Se fac expediții cu poșta